

Стоцький Я. В.*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри психології**Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя
ORCID: 0000-0003-0429-8740*

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ СТЕРЕОТИПИ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL STEREOTYPES OF YOUTH IN CONTEMPORARY UKRAINIAN REALITIES

У статті досліджено такі соціально-психологічні стереотипи серед молоді віком 18–25 років, як: освіта, гендерні ролі та зовнішність. Проведено оригінальне анкетування 30 респондентів: 15 жінок і 15 чоловіків. Детально розроблено 20 запитань, які згруповано у такі чотири рівномірні блоки: усвідомлення існування стереотипів; соціальний досвід і внутрішній тиск; психологічний вплив стереотипів; рефлексія та психологічна зрілість. Загалом, стереотипи, це – більш-менш сформований образ чи відповідне уявне бачення того чи іншого соціального об'єкта розмаїтих суб'єктів соціуму, які є виразниками повсякденного відображення та сприйняття у своїй свідомості предметів, дій чи явищ об'єктивного світу щодо суб'єкта, які діють у конкретному часі, ставлення до них, реагування на них, а, відповідно, до суб'єкта, як їхнього носія наділеного ними. Слід зазначити, що стереотипи є як стабільні, так і змінні, а також – розмаїті. На їхнє сприйняття і адаптацію впливають різні чинники, наприклад, вплив виховання в сім'ї, соціально-психологічне зовнішнє оточення соціуму, особистий досвід, релігійна чи конфесійна приналежність, ставлення до інших націй чи етносів, вплив засобів масової інформації тощо. Вікові цикли життя також впливають на їхню стабільність чи змінність. У даному дослідженні ці фактори простежуються, хоча вікова вибірка респондентів є стабільною, але суспільні умови в нашій країні також позначилися на стереотипізації. Поряд із стабільними, у даному віці стереотипами, появилися нові, зумовлені викликом часу, а саме російсько-українською війною, які наповнили свідомість і поведінку молоді більшою емоційною стійкістю, психологічною стриманістю, глибинним відчуттям та усвідомленням своєї ідентичності. У вищезазначених чотирьох блоках дослідження детально аналізуються питання щодо виявлення рівня усвідомлення молоддю існування соціально-психологічних та гендерних стереотипів, висвітлюється реальний соціальний досвід молоді, психологічний вплив стереотипів на особистість, готовність молоді до критичного осмислення і подолання соціально- психологічних стереотипів тощо.

Ключові слова: стереотипи, молодь, освіта, гендерні ролі, зовнішність, дівчата, хлопці, дослідження.

This article examines the following socio-psychological stereotypes among young people aged 18–25: education, gender roles, and physical appearance. An original survey was conducted with 30 respondents: 15 women and 15 men. Twenty questions were developed in detail and grouped into four equal blocks: awareness of the existence of stereotypes; social experience and internal pressure; the psychological impact of stereotypes; reflection and psychological maturity. In general, stereotypes are more or less established images or corresponding mental representations of a particular social object held by various members of society, who express in their consciousness the everyday reflection and perception of objects, actions, or phenomena of the objective world as they relate to the subject, operating at a specific time, their attitudes toward them, their reactions to them, and, accordingly, to the subject as their bearer endowed with them. It should be noted that stereotypes are both stable and variable, as well as diverse. Their perception and adaptation are influenced by various factors, such as the influence of family upbringing, the socio-psychological external environment of society, personal experience, religious or denominational affiliation, attitudes toward other nations or ethnic groups, the influence of the mass media, and so on.

Life cycles also influence their stability or variability. In this study, these factors are evident; although the age distribution of respondents is stable, social conditions in our country have also influenced stereotyping. Alongside stable stereotypes at this age, new ones have emerged, driven by the challenges of the times – namely, the Russian-Ukrainian war – which have imbued the consciousness and behavior of young people with greater emotional resilience, psychological restraint, and a deep sense and awareness of their identity. The four sections of the study mentioned above analyze in detail issues related to identifying the level of young people's awareness of the existence of socio-psychological and gender stereotypes, highlighting the real-life social experiences of young people, the psychological impact of stereotypes on the individual, young people's readiness for critical reflection and overcoming socio-psychological stereotypes, and so on.

Key words: stereotypes, youth, education, gender roles, appearance, girls, boys, research.

Постановка проблеми. Дослідження є актуальним, так як у сучасних українських умовах значний вплив на формування соціально-психологічних стереотипів та очікувань відносно молоді має російсько-українська війна. Це не озна-

час, що молодь відмовляється від так званих зазначених і традиційно поширених стереотипів, але у свідомості й поведінці молоді появилися й такі стереотипи, які пов'язані із вимогою більшої психологічної стійкості, відмовою від проявів слабкості

та прерогативою усвідомлення своєї ідентичності. Ймовірно, це створює у певній частині молоді психологічну напругу між традиційними соціальними стереотипами і появою нових соціальних моделей поведінки у нашому теперішньому соціумі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У даному контексті Н. Приходькіна стверджує, що: «Відповідність поведінки прийнятним у суспільстві стереотипам в цілому негативно впливає на психологічний стан молоді, оскільки перешкоджає їх повній самореалізації» [4, с. 77]. Та із дослідження випливає, що, в основному, це не є проблема подвійних стандартів. Сучасна українська молодь є дієздатною у позитивному вирішенні такої проблеми, враховуючи реальність і час в яких проходить її життєдіяльність. Тому що, як зазначають Н. Куровська, Н. Вітюк, І. Пінчук: «Сучасна молодь, у порівнянні зі своїми попередниками, значно більше знає про гендерні ролі, гендерні стереотипи, гендерну толерантність...» [2, с. 72]. О. Блинова розширює даний аспект такою конотацією: «Стереотип вважається необхідним атрибутом реальної психіки людини, а «стереотипізовані» поняття, оцінки, категорії трактуються як закріплені у суспільній свідомості «згустки» суспільного досвіду, як повторювані властивості і явища» [1, с. 110]. Тому і соціальні, і психологічні стереотипи формуються впродовж усієї діяльності особистості й залежно від впливів виховання, особливо в молодому віці. Загалом, стереотипізація є: «Механізмом каузальної атрибуції і може бути результатом узагальнення особистого досвіду суб'єкта міжособистісного сприймання, доповненого відомостями з інших джерел...» [5, с. 344]. Спираючись на таке енциклопедичне визначення, В. Москаленко лаконізує: «Стереотипізація – це механізм, він завжди є там, де відбувається соціальна взаємодія... Стереотипи можуть створювати власну реальність» [3, с. 493]. Але також на соціальну взаємодію впливають психологічні стереотипи, а саме – емоційні відносини. Тобто, це є соціально-психологічний комплекс стереотипізації, щодо даного дослідження. Подібно трактує О. Блинова: «Механізмом формування стереотипів є багато когнітивних процесів (сприймання, розуміння, мислення, прийняття рішень), оскільки стереотипи виконують низку когнітивних (раціонально-пізнавальних) функцій – функцію схематизації і спрощення, функцію формування і збереження групової ідеології тощо» [1, с. 112]. Різнібічні аспекти, дотичні до даної досліджуваної проблеми, мають доволі широку джерельну базу і їхній аналіз це – окреме дослідження, а тому наведені тут цитати українських вчених є скромним прикладним штрихом аналізу відповідної літератури до теми цього дослідження. Окрім актуальності дослідження та аналізу використаних літературних джерел, методологія дослідження включає й інші позиції.

Зокрема, **дослідницькі задачі:** визначити, які соціально-психологічні стереотипи найбільш поширені серед молоді; дослідити, наскільки молодь усвідомлює психологічний вплив стереотипів на своє життя; проаналізувати відмінність

у сприйнятті соціально-психологічних стереотипів серед хлопців і дівчат; виявити готовність молоді боротися зі стереотипами. **Мета дослідження:** вивчити наявність і характер соціально-психологічних стереотипів серед молоді, а також їхнє сприйняття у різних сферах життя (освіта, гендерні ролі, зовнішність). **Об'єкт дослідження:** соціально-психологічні стереотипи у свідомості молоді. **Предмет дослідження:** ставлення та поведінкові прояви молоді, пов'язані із соціально-психологічними стереотипами.

Віковий діапазон респондентів, час і місце: молодь віком 18–25 років, анкетування проведено у лютому 2026 року в м. Тернопіль.

Виклад основного матеріалу. Для дослідження були використані такі методи: анкетування (опитування), порівняння, аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, системний підхід, застосування яких уможливило комплексне висвітлення даної досліджуваної проблеми та визначити її актуальність, новизну, практичне застосування, перспективи.

Блок 1. Усвідомлення існування стереотипів

1. Чи вважаєте ви, що існують «правильні» та «неправильні» професії для хлопців і дівчат?

Так / Ні / Частково

2. Чи погоджуєтесь ви з твердженням: «Зовнішність людини суттєво впливає на її успіх у житті»?

Так / Частково / Ні

3. Чи вважаєте ви, що соціальні мережі посилюють стереотипи серед молоді?

Так / Ні / Важко сказати

4. Чи існує, на вашу думку, стереотип «успішної молоді» (постійний розвиток, заробіток, ідеальне життя)?

Так / Частково / Ні

5. Чи вважаєте ви, що українське суспільство загалом підтримує гендерні стереотипи?

Так / Частково / Ні

Блок 2. Соціальний досвід і зовнішній тиск

6. Чи стикаєтесь ви у повсякденному житті з висловлюваннями «Це не для дівчат» або «Хлопці так не роблять»?

Часто / Рідко / Ніколи

7. Як ви вважаєте, гендерні стереотипи впливають на вибір освіти та кар'єри молоді?

Сильно / Помірно / Не впливають

8. Чи погоджуєтесь ви з тим, що певні хобі або інтереси є «неприйнятними» для вашої статі?

Так / Частково / Ні

9. Чи відчували ви тиск відповідати очікуванням суспільства (бути успішним, сильним, емоційно стабільним)?

Часто / Іноді / Ніколи

10. Чи вважаєте ви, що під час війни з'явилися нові соціальні стереотипи щодо молоді?

Так / Ні / Важко сказати

Блок 3. Психологічний вплив стереотипів

11. Чи впливають соціально-психологічні стереотипи на ваші рішення щодо зовнішності, поведінки або самовираження?

Так / Частково / Ні

12. Чи викликають соціальні стереотипи у вас тривогу, напруження або почуття провини?

Так / Іноді / Ні

13. Чи відчували ви емоційне виснаження через необхідність «бути кимось», а не собою?

Часто / Іноді / Ніколи

14. Чи впливає страх негативної оцінки на вашу відкритість у висловленні власної думки?

Сильно / Помірно / Не впливає

15. Чи відчуваєте ви потребу відповідати соціальним очікуванням навіть тоді, коли вони суперечать вашим особистим цінностям?

Часто / Іноді / Ніколи

Блок 4. Рефлексія та психологічна зрілість

16. Чи замислювались ви над тим, що багато ваших уявлень про «норму» є результатом соціального впливу, а не особистого вибору?

Часто / Іноді / Ніколи

17. Чи вважаєте ви, що подолання соціально-психологічних стереотипів може покращити психологічне здоров'я молоді?

Так / Частково / Ні

18. Чи готові ви свідомо протистояти стереотипам у своєму середовищі (навчання, сім'я, соцмережі)?

Так / Частково / Ні

19. Чи вважаєте ви, що ваш рівень психологічної зрілості допомагає вам критично оцінювати соціальні стереотипи?

Так / Частково / Ні

20. Які соціально-психологічні стереотипи, на вашу думку, найбільше шкодять сучасній молоді? (Відкрите запитання).

Вектори інтерпретації результатів

- Питання 1–5 спрямовані на виявлення рівня усвідомлення молоддю існування соціально-психологічних і гендерних стереотипів, а також їхнього поширення у суспільстві та медіапросторі.

- Питання 6–10 дозволяють проаналізувати реальний соціальний досвід молоді, зокрема вплив соціального тиску, гендерних норм і актуальних суспільних умов (війна) на формування стереотипних уявлень.

- Питання 11–15 спрямовані на дослідження психологічного впливу стереотипів на особистість, зокрема на емоційний стан, самовираження, рівень тривожності, внутрішній конфлікт та страх соціальної оцінки.

- Питання 16–19 дають змогу оцінити рівень рефлексії, психологічної зрілості та готовності молоді до критичного осмислення і подолання соціально-психологічних стереотипів.

- Питання 20 (відкрите) дозволяє виявити суб'єктивне бачення найбільш деструктивних стереотипів та доповнює кількісні дані якісним аналізом.

Після обробки результатів анкетування проведено визначення найбільш поширених соціально-психологічних стереотипів, аналіз їхнього впливу на психологічне благополуччя молоді та формування узагальнених висновків.

Статистика результатів дослідження

Вибірка: 30 осіб

- Жінки – 15.

- Чоловіки – 15.

Блок 1. Усвідомлення існування стереотипів

1. «Правильні» та «неправильні» професії

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	6	7	13 (43%)
Частково	6	5	11 (37%)
Ні	3	3	6 (20%)

Чоловіки трохи частіше прямо визнають існування гендерних обмежень.

2. Зовнішність впливає на успіх

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	10	7	17 (57%)
Частково	3	5	8 (27%)
Ні	2	3	5 (16%)

Жінки частіше пов'язують успіх із зовнішністю.

3. Соцмережі посилюють стереотипи

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	10	8	18 (60%)
Ні	2	3	5 (17%)
Важко сказати	3	4	7 (23%)

4. Стереотип «успішної молоді»

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	11	8	19 (63%)
Частково	3	5	8 (27%)
Ні	1	2	3 (10%)

5. Суспільство підтримує гендерні стереотипи

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	9	7	16 (53%)
Частково	4	5	9 (30%)
Ні	2	3	5 (17%)

Блок 2. Соціальний досвід і внутрішній тиск

6. «Це не для дівчат / хлопців»

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Часто	8	6	14 (47%)
Рідко	5	5	10 (33%)
Ніколи	2	4	6 (20%)

7. Вплив на освіту та кар'єру

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Сильно	7	6	13 (43%)
Помірно	5	6	11 (37%)
Не впливають	3	3	6 (20%)

8. «Неприйнятні» хобі

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	6	5	11 (37%)
Частково	5	5	10 (33%)
Ні	4	5	9 (30%)

9. Тиск відповідати очікуванням

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Часто	8	6	14 (47%)
Іноді	5	5	10 (33%)
Ніколи	2	4	6 (20%)

10. Нові стереотипи під час війни

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	9	8	17 (57%)
Ні	3	3	6 (20%)
Важко сказати	3	4	7 (23%)

Блок 3. Психологічний вплив стереотипів

11. Вплив на поведінку і самовираження

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	8	6	14 (47%)
Частково	5	5	10 (33%)
Ні	2	4	6 (20%)

12. Тривога та напруження

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	8	5	13 (43%)
Іноді	4	6	10 (33%)
Ні	3	4	7 (24%)

13. Емоційне виснаження

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Часто	7	5	12 (40%)
Іноді	4	5	9 (30%)
Ніколи	4	5	9 (30%)

14. Страх негативної оцінки

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Сильно	8	6	14 (47%)
Помірно	4	5	9 (30%)
Не впливає	3	4	7 (23%)

15. Відповідність очікуванням

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Часто	7	6	13 (43%)
Іноді	5	5	10 (33%)
Ніколи	3	4	7 (24%)

Блок 4. Рефлексія та психологічна зрілість

16. Усвідомлення соціального впливу

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Часто	7	6	13 (43%)
Іноді	5	5	10 (33%)
Ніколи	3	4	7 (24%)

17. Подолання стереотипів і психічне здоров'я

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	10	8	18 (60%)
Частково	3	5	8 (27%)
Ні	2	2	4 (13%)

18. Готовність протистояти

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	7	6	13 (43%)
Частково	4	5	9 (30%)
Ні	4	4	8 (27%)

19. Психологічна зрілість

Відповідь	Жінки	Чоловіки	Разом
Так	8	6	14 (47%)
Частково	4	5	9 (30%)
Ні	3	4	7 (23%)

20. Відкрите запитання

«Які соціально-психологічні стереотипи, на вашу думку, найбільше шкодять сучасній молоді?»

Відповіді жінок (15)

1. Жінка повинна бути красивою.
2. Жінка має встигнути все: кар'єру і сім'ю.
3. Якщо не успішна – значить лінива.
4. Чоловік не повинен плакати.
5. У 20 років треба знати, ким ти будеш.
6. Треба постійно розвиватися.
7. Бути слабкою – це соромно.
8. Успіх = гроші.
9. Зовнішність вирішує все.
10. Під час війни не можна скаржитись.
11. Дуже дратують стереотипи про жінок у війську.

12. Жінка повинна бути м'якою.

13. Якщо не маєш плану – ти ніхто.

14. Треба подібатися іншим.

15. Молодь зараз «гірша, ніж була».

Відповіді чоловіків (15)

1. Чоловік має бути сильним.

2. Не можна показувати слабкість.

3. Чоловік повинен заробляти більше.

4. Плакати – не по-чоловічому.

5. Треба бути успішним до 25.

6. Якщо не маєш грошей – ти ніхто.

7. Чоловік не має права боятися.

8. Під час війни чоловік не може бути слабким.

9. Треба все вирішувати самому.

10. Хлопці не говорять про емоції.

11. Кар'єра важливіша за почуття.

12. Чоловік має бути лідером.

13. Невдачі – ознака слабкості.

14. Справжній чоловік завжди впевнений.

15. Якщо не реалізувався – сам винен.

Висновки. У результаті проведеного дослідження соціально-психологічних стереотипів серед молоді віком 18–25 років було встановлено, що стереотипи залишаються стійким та значущим елементом соціальної реальності, який суттєво впливає на формування світогляду, поведінкових стратегій і психологічного стану молодих людей. Аналіз відповідей 30 респондентів (15 жінок та 15 чоловіків) показав домінування відповідей «так» у більшості блоків анкети,

що свідчить про високий рівень суб'єктивного відчуття наявності соціального та гендерного тиску.

Отримані результати засвідчують, що переважна частина опитаних визнає існування гендерних стереотипів у сфері професійного самовизначення, зовнішності, очікувань щодо успішності та соціальних ролей. Особливо вираженим виявився стереотип «успішної молоді», який передбачає необхідність ранньої самореалізації, фінансової незалежності та безперервного особистісного розвитку. Такий стереотип формує додаткове психологічне навантаження, посилює відчуття невідповідності соціальним очікуванням і може сприяти зниженню самооцінки.

Порівняльний аналіз відповідей жінок і чоловіків виявив наявність гендерно зумовлених відмінностей у сприйнятті та переживанні соціально-психологічних стереотипів. Жінки частіше зазначали вплив зовнішності на успіх, відчуття постійного соціального контролю та емоційного тиску, пов'язаного з необхідністю відповідати образу «ідеальної жінки». Для чоловіків більш характерними виявилися стереотипи, пов'язані з вимогою емоційної стриманості, сили, відповідальності та фінансової спроможності. Водночас, чоловіки рідше визнавали психологічний вплив стереотипів, що може свідчити про внутрішню нормалізацію цих очікувань або труднощі з їх усвідомленням.

Важливим результатом дослідження є виявлення зв'язку між наявністю соціально-психологічних стереотипів і психологічним станом молоді. Значна частина респондентів повідомляла про переживання тривоги, напруження та емоційного виснаження, пов'язаних із необхідністю відповідати зовнішнім очікуванням. Водночас, тільки частина опитаних прямо пов'язує ці стани зі стереотипами, що вказує на недостатній рівень рефлексії та усвідомлення механізмів соціального впливу.

Аналіз відповідей на запитання, пов'язані з рефлексією та психологічною зрілістю, показав, що більшість молоді перебуває на етапі часткового усвідомлення соціального впливу, але ще не готова до активного протистояння стереотипам у власному середовищі. Готовність свідомо протидіяти стереотипним уявленням виявилася нижчою, ніж рівень їх усвідомлення, що свідчить про переважання адаптивної стратегії поведінки над трансформаційною, що є *новизною* із отриманих результатів.

Особливого значення набуває контекст сучасних українських реалій, зокрема вплив війни на формування нових соціальних очікувань щодо молоді. Частина респондентів відзначала появу додаткових стереотипів, пов'язаних із вимогою психологічної стійкості, стриманості емоцій та відмови від проявів слабкості. Це посилює внутрішній конфлікт між реальними емоційними переживаннями та соціально схвалюваними моделями поведінки, що слід також віднести до *новизни* дослідження.

Таким чином, результати дослідження дозволяють зробити *висновок*, що соціально-психологічні стереотипи продовжують відігравати значну роль у житті сучасної молоді, впливаючи на процес самовизначення, рівень психологічного благополуччя та характер соціальної взаємодії. Виявлені тенденції й підкреслюють *актуальність подальших наукових досліджень* у цій сфері, а також необхідність *подальшого перспективного впровадження* психоосвітніх програм, спрямованих на розвиток критичного мислення, рефлексії та формування більш гнучких і здорових соціальних установок у молодіжному середовищі в сучасних українських реаліях. Дане дослідження доречно застосовувати для лекційних і практичних занять із соціальної психології, гендерної психології, психології особистості тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

16. Блинова О. Є. Соціальні стереотипи як прояв соціального мислення. Актуальні проблеми психології. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. К.: Фенікс, 2014. Т. 11. Вип. 9. С. 107–118.
17. Куровська Н., Вітюк Н., Пінчук І. Психологічні особливості гендерної соціалізації студентів ЗВО. *Психологія особистості: науковий теоретико-методологічний і прикладний журнал*. Івано-Франківськ, 2022. Т. 12. № 1. С. 64–72. DOI: 10.15330/ps.12.1.64-72.
18. Москаленко В. В. Соціальна психологія: підруч. К.: Центр навч. літ., 2005. 624 с.
19. Приходькіна Н. Проблема формування гендерної культури української молоді. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, ДС Міланік, 2007. 204 с.
20. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О. М. Степанов. К.: Академвидав, 2006. 424 с.

Дата першого надходження статті до видання: 14.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026